

УДК 373.51+371.134:65.015.25

Хацаюк Н. С.

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В "ШКОЛАХ МАЙБУТНЬОГО"

У статті уточнено межі застосування поняття "ефективність" для педагогічних процесів, а також розкрито поняття "ефективність науково-методичної роботи", здійснено порівняльну характеристику цих двох понять. На основі досліджень провідних науковців проаналізовано критерії ефективності науково-методичного забезпечення в загальноосвітніх навчальних закладах. Розглянуто критерії ефективності науково-методичної роботи в "Школах майбутнього".

Ключові слова: ефективність науково-методичної роботи, критерії ефективності, "Школа майбутнього".

В статье уточнены границы применения понятия "эффективность" для педагогических процессов, а также раскрыто понятие "эффективность научно-методической работы", осуществлена сравнительная характеристика этих двух понятий. На основе исследований ведущих ученых проанализированы критерии эффективности научно-методического обеспечения в общеобразовательных учебных заведениях. Рассмотрены критерии эффективности научно-методической работы в "Школах будущего".

Ключевые слова: эффективность научно-методической работы, критерии эффективности, "Школа будущего".

In this article applying borders of a concept "effectiveness" for pedagogical processes are specified, and concept "scientific-methodical work effectiveness" is also opened, comparative characteristics of these two concepts is made. Criteria of scientific-methodic support effectiveness in the secondary schools were analyzed on the basis of leading scientists' researches. Criteria of scientific-methodical work effectiveness in the "School of Future" are examined.

The key words: scientific-methodical work effectiveness, criteria of effectiveness, "School of Future".

Одним із стратегічних завдань розвитку середньої освіти, визнаних у Законі України "Про загальну середню освіту", Національній доктрині розвитку освіти, Державній цільовій соціальній програмі "Школа майбутнього" на 2007-2010 роки, Положеннях "Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад" та "Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності", є участь загальноосвітніх навчальних закладів в інноваційній діяльності, що виявляється в проведенні на їх базі педагогічних експериментів. Ефективне вирішення цього завдання передбачає створення системи науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в експериментальних навчальних закладах, зокрема в "Школах майбутнього".

Аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, досвіду роботи з обраної проблеми свідчить про те, що організація науково-методичної роботи в навчальних закладах належить до надзвичайно важливих завдань модернізації системи загальної середньої освіти. Так, питання ефективності науково-методичного забезпечення в загальноосвітніх навчальних закладах знайшли своє відображення в дослідженнях провідних учених: Ю. Бабанського, Б. Гадзецького, А. Єрмоли, І. Жерносека, В. Крижко, В. Лізинського, В. Павленка, Є. Павлютенкова, В. Пікельної, М. Поташиної, В. Пуцова, О. Сидоренка, К. Старченка, Б. Тевліна. Таким чином, вивчення науково-педагогічної літератури і досвіду роботи середніх закладів освіти показало, що сучасні науковці визначають і певною мірою розкривають критерії ефективності науково-методичної роботи в загальноосвітніх школах. Проблема залишається в тому, що відсутнє дослідження, яке виокремлювало б та обґрунтовувало критерії ефективності науково-методичного забезпечення в експериментальних навчальних закладах. Розглядалися лише окремі аспекти проблеми. Таким чином, має місце суперечність між недостатньою розробленістю проблеми і практичною необхідністю у визначенні критеріїв ефективності науково-методичної роботи в експериментальних навчальних закладах.

На підставі вищевикладеного, метою цієї статті є розгляд критеріїв ефективності науково-методичної роботи в "Школах майбутнього".

Реформування загальної середньої освіти передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини. Основою якісного розвитку й вдосконалення особистісних, професійних та ділових якостей педагогічних працівників, підвищення їх педагогічної майстерності є ефективне функціонування науково-методичної роботи.

Звертаючись до вирішення питання ефективності науково-методичної роботи в закладах освіти, уточнимо межу застосування поняття “ефективність” для педагогічних процесів.

У загальній формі поняття “ефективність” означає ступінь наближення до максимального чи оптимального результату при мінімумі негативних наслідків або витрат [2, с. 29]. Поняття ефективності відбиває дух сучасності, воно набрало статусу загальнонаукового поняття і сьогодні активно використовується у повсякденній практиці. Ефективними називають дії чи способи дій, які приводять до результату, що задуманий як мета.

Педагогічна наука досліджує різноманітні аспекти ефективності, а саме: щодо процесу учіння І. Зязюн виділяє два основні напрями підвищення його ефективності: розробка комплексу засобів, які сприяють збільшенню питомого обсягу засвоєної інформації за одиницю навчального часу та збільшення якості отримання знань [10, с. 45-46]. В. Блінов ефективність навчання характеризує як похідну якості, один із основних наслідків оптимізації навчання [2, с. 6]. В. Симонов зазначає, що ефективність навчальної діяльності вчителя визначає досягнення освітніх та виховних цілей в оптимальний термін, вона тісно пов'язана з якістю навчання [14, с. 15]. Л. Даниленко визначає ефективність діяльності керівника як залежність стилю управління від середовища, в якому він працює [6, с. 180].

Управління як вид діяльності забезпечує ефективне досягнення організацією поставлених цілей. Ефективність управління розглядається у широкому розумінні як певний рівень ефекту та ступінь його приросту, що досягається за допомогою тих чи інших витрат внаслідок цілеспрямованого розвитку системи; у вузькому – результат раціонального використання методів управління та впливу на неї управлінських рішень [7, с. 58].

Використовуючи поняття “ефективність”, визначаємо якісно й об'єктивно кількісно, як реалізована певна теоретична можливість досягнення мети. Відтак варто достатньо точно провести порівняння цієї можливості із самою метою, але спочатку необхідно виконати вимірювання, а потім за визначеним критерієм здійснити порівняння [2, с. 10].

Педагогічна наука розглядає ефективність науково-методичної роботи з різних поглядів, а саме:

- Ю. Бабанський, М. Поташник, доводять, що показником ефективності науково-методичної роботи є співвіднесення зростання професійної майстерності педагогічних працівників з кінцевою метою науково-методичної роботи – підвищенням якості й ефективності навчально-виховного процесу [1, с. 12];

- на думку І. Жерносека, ефективність науково-методичної роботи – співвідношення між досягнутими результатами та цілями з урахуванням інтелектуальних та фізичних зусиль, часу, матеріальних і фінансових ресурсів, витрачених на їх досягнення [4];

- згідно з висновками О. Сидоренко, ефективність науково-методичної роботи залежить від реалізації умов: цілісність структурних формувань науково-методичної роботи, яка забезпечує наступність, перспективність і оптимальність у процесі визначення мети, змісту, форм та методів цієї роботи; здійснення диференціації у підході до вибору форм і змісту науково-методичної роботи; забезпечення науково-обґрунтованого професійного рівня управління науково-методичною роботою [13];

- Б. Тевлін зазначає, що ефективність науково-методичної роботи – співвідношення основної мети науково-методичної роботи (підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя) з кінцевою метою (підвищення якості й ефективності навчально-виховного процесу) та з перспективною метою (розвитком особистості вчителя та учня) [16];

- В. Пікельна у своєму дослідженні доводить, що ефективність науково-методичної роботи – це залежність між змістом методичної роботи (в будь-якій формі) і кінцевим результатом у навчальній чи виховній діяльності педагогів [11].

Отже, аналізуючи вищезазначені підходи до розкриття сутності “ефективності”, можемо дійти висновку, що це поняття використовується як при оцінці процесів, спрямованих на створення, перетворення чого-небудь без оцінки результатів, так і при оцінці досягнутих результатів.

Головною концептуальною ідеєю організації системи науково-методичної роботи в “Школах майбутнього” є, з одного боку, забезпечення підвищення ефективності цього процесу, приведення його у відповідність до вимог сучасної експериментальної школи, а з іншого – спрямованість на формування результату готовності вчителів закладу до інноваційної діяльності за допомогою створення креативного мотиваційного середовища, що спонукатиме їх до творчості, розробки та впровадженню інновацій.

Аналізуючи педагогічну, методичну літературу, нормативні документи, ми дійшли висновку, що ефективність науково-методичної роботи в “Школах майбутнього” залежить насамперед від чітко побудованого управління методичною роботою та рівня професійної майстерності педагогічних працівників (учителів, керівників).

Отже, для оцінювання ефективності науково-методичної роботи як системи, що має свою рухому структуру, особливості функціонування та розвитку, нами було розроблено критерії, які забезпечують отримання оцінки ефективності науково-методичної роботи в “Школах майбутнього” в двох напрямках: управлінсько-організаційному та професійно-компетентнісному.

За визначенням І. Жерносека, критерії оцінювання науково-методичної роботи – це еталони, керуючись якими можна судити про досягнення оптимальних результатів [4, с. 119-121]. У своїй роботі автор виділяє дві групи критеріїв: критерії оптимального якісного функціонування системи науково-методичної роботи та критерії якості й ефективності науково-методичної роботи.

Отримати оцінку ефективності процесу внутрішньошкільної методичної роботи Б. Тевлін [16, с. 6] пропонує на основі таких критеріїв: оптимальне визначення мети і завдань; вибір форм і методів методичної роботи, адекватних вимогам часу; підвищення рівня теоретичної та науково-методичної підготовки вчителів; забезпечення психофізичного здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

Науковці К. Старченко, В. Пуцов, Б. Гадзецький виокремлюють дві групи критеріїв оцінювання результативності системи методичної роботи: позитивні тенденції у стані навчально-виховного процесу, результатів навчальної діяльності учнів та динаміку позитивних змін у рівні професійної компетентності педагогічних працівників [15, с. 152-153].

Критерії для отримання оцінки ефективності науково-методичної роботи на основі кількісних показників пропонує О. Сидоренко [13, с. 116-118] та А. Єрмола [3, с. 78].

Є. Павлютенков, В. Крижко [9, с. 7] визначають критерії кінцевих результатів методичної роботи у школі, до яких зараховують: результативність, дієвість, економічність, раціональність витрат часу, задоволеність учителів своєю працею.

Думку вищезазначених авторів поділяє В. Лізинський [5, с. 139-140], який доповнює критерії оцінки результатів методичної роботи у школі такими показниками: висока зацікавленість педагогів у творчості та інноваціях; оволодіння сучасними методами навчання та виховання; добре організований навчально-виховний процес; своєчасне поширення передового педагогічного досвіду; постійна увага адміністрації до діяльності вчителів, наявність системи стимулювання; якісно організована система підвищення кваліфікації.

Досліджуючи питання ефективності науково-методичної роботи В. Павленко розглядає критерії, що відображають результативність організації науково-методичної роботи: рівень професійно-педагогічної компетентності вчителів і рівень навчальних досягнень учнів та критерії, що відбивають ефективність процесу організації науково-методичної роботи: цілеспрямованість, діагностичність, умотивованість, системність, впорядкованість, демократичність та психологічний супровід [8, с. 9].

Отже, сучасні науковці, визначаючи ефективність науково-методичної роботи, використовують критерії ефективності та результативності процесу організації науково-методичної роботи.

Вивчення й аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що неможливо сконструювати єдиний узагальнюючий критерій ефективності науково-методичної роботи, тому визначають кількісні та якісні критерії.

З метою визначення критеріїв ефективності організації науково-методичної роботи в "Школах майбутнього" проаналізовано Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності", Концепцію Державної цільової соціальної програми "Школа майбутнього" на 2007-2010 роки, Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад, орієнтовні критерії оцінки діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, наукові праці.

Науково-методична робота в експериментальних навчальних закладах є складовою частиною дослідно-експериментальної роботи, вона об'єднує в єдиний потік вплив індивідуальних, групових і масових форм на розвиток навчального закладу. Підхід до оцінювання ефективності науково-методичної роботи тільки за формальними (кількісними) показниками є недостатнім й гальмує подальший розвиток школи. Насамперед, важко встановити пряму залежність між основною метою науково-методичної роботи та її кінцевим результатом – підвищенням якості й ефективності навчально-виховного процесу, сформованим "конкурентним" соціально-професійним середовищем, яке б стимулювало вчителя до постійного вдосконалення. На кінцеві результати значною мірою впливають зовнішні чинники, зокрема: якість підготовки вчителів у вищих навчальних закладах; спільна діяльність педагогічних колективів шкіл, методичних служб і відділів (управлінь) освіти; засоби масової інформації; громадські організації.

Результатом ефективної організації науково-методичної роботи в експериментальних школах ми вважаємо готовність вчителів закладу до інноваційної діяльності. Під готовністю до інноваційної діяльності розуміємо особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагогів мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Таким чином, у процесі дослідження виокремлено такі критерії ефективності організації науково-методичної роботи в "Школах майбутнього":

- системно-когнітивний: системність організації експериментальної діяльності вчителя в науково-методичній роботі закладу; професійно-педагогічна компетентність педагога щодо теорії та практики експериментальної роботи;

– змістово-технологічний: глибина змістового аспекту науково-методичної роботи щодо інноваційної діяльності; володіння вчителем технікою організації та проведення дослідної роботи;

– оптимально-інформаційний: диференціація часу залежно від ступеня професіоналізму вчителя з метою оптимізації цього часу; рівень інформованості педагогічних працівників;

– мотиваційно-рефлексивний: мотиваційна спрямованість педагогічного колективу на інноваційний розвиток; вміння вчителем осмислити свою діяльність згідно з науково-теоретичними педагогічними знаннями;

– інноваційно-творчий: використання інтерактивних, інноваційних форм і методів організації науково-методичної роботи; стійка творча активність та продуктивність педагогічних працівників.

Рівень реалізації критеріїв дає змогу визначити ефективність науково-методичної роботи.

Ступінь реалізації зазначених критеріїв дозволяє визначити рівень управлінсько-організаційного напрямку науково-методичної роботи та професійно-компетентнісний рівень вчителів експериментального навчального закладу щодо готовності до інноваційної діяльності. Отже, запропоновані нами критерії ефективності науково-методичної роботи спрямовані на визначення якісних та кількісних змін, які відбуваються в науково-методичній роботі “Шкіл майбутнього”: збереження та розвиток творчого потенціалу всього колективу, вироблення інноваційного стилю діяльності, підготовку вчителів до пошукової діяльності, залучення до науково-дослідницької та експериментальної роботи; спрямованість на розвиток учителя-експериментатора, який працює над оновленням змісту освіти, засвоює тонкощі інноваційних педагогічних технологій, вносить своє інноваційне бачення у педагогічний процес, наповнює його своїми емоціями, своїм стилем спілкування з учнями, своєю професійною майстерністю, своєю творчістю.

Результати проведеного дослідження не вичерпують усіх аспектів означеної проблеми. Перспективи дослідження ми бачимо в розробці методів вимірювання ефективності організації науково-методичної роботи в експериментальних навчальних закладах.

Література:

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Бабанский Ю. К. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
2. Блинов В. М. Эффективность обучения: Метод. анализ определения этой категории в дидактике / В. М. Блинов. – М. : Педагогика, 1976. – 192 с.
3. Єрмола А. Експертиза освітньої діяльності шкіл / А. Єрмола // Освіта і управління. – 1999. – № 1. – С. 67-78.
4. Жерносек І. П. Організація науково-методичної роботи в школі / Жерносек І. П. – Х. : Вид. група “Основа”, 2006. – 128 с. – (Б-ка журн. “Управління школою”; Вип. 9. (45).
5. Лизинский В. М. О методической работе в школе / Лизинский В. М. – М. : Центр “Педагогический поиск”, 2001. – 160 с.
6. Освітній менеджмент: [навчальний посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки]. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
7. Островерхова Н. М. Эффективность управления загалноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. – К. : Школяр, 1995. – 301с.
8. Павленко В. І. Організація науково-методичної роботи в школах сільської місцевості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13. 00. 01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” [Електронний ресурс] / В. І. Павленко. – Харків, 2007. – 22, [1] с.
9. Павлютенков Є. М., Крижко В. В. Організація методичної роботи / Є. М. Павлютенков, В. В. Крижко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2005. – 80 с.
10. Педагогічна майстерність: [підручник / І. А. Зязюн та ін. За ред. І. А. Зязюна]. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.
11. Пікельна В. С. Управління школою. У 2-х ч. – Ч. 2 / Пікельна В. С. – Х. : Вид. гр. “Основа”, 2004. – 112 с. – (Б-ка журн. “Управління школою”; Вип. 7 (19).
12. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: [пособие для учителя] / Поташник М. М. – К. : Рад. шк., 1988. – 187 с.
13. Сидоренко О. Л. Організація науково-методичної роботи з учителями загалноосвітніх шкіл: [навчальний посібник] / Сидоренко О. Л. – Х. : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. – Майдан, 1997. – 136 с.
14. Симонов В. П. Оценка эффективности учебно-воспитательной деятельности учителя руководителем школы: [учеб. пособие] / Симонов В. П. – М., 1985. – 92 с.
15. Старченко К. М. Технологія управлінської діяльності завідуючого районним (міським) методичним кабінетом: [навч.-метод. посіб.] / Старченко К. М., Пуцов В. І., Гадзецький Б. В.; – Київ, 2002. – 195 с.
16. Тевлін Б. Визначення ефективності організації внутрішньошкільної методичної роботи / Б. Тевлін // Школа для заступників і не тільки. – 2010. – № 6 (54). – С. 5-10.